

Slaviša Raković*Nezavisni istraživač*

slavisa.rakovic@gmail.com

Vikipedija kao područje borbe za isključivu etničku apropijaciju kulturnog nasleđa: čiji je Avdo Međedović?*

Apstrakt: Vikipedija je *onlajn* enciklopedija koja, iako ne pretenduje na „istinitost“, ima obavezu referenciranja kao jedan od ključnih principa uređivanja sadržaja. Ipak, mnogi vikipedijski tekstovi od interesa za različite i neretko sukobljenje kulturne grupe pokazuju pristrasnost jednom tumačenju „istine“. To i ne iznenađuje zato što je Vikipedija otvorena svima za uređivanje sadržaja. Takođe, s obzirom na to da se radi o jednoj od najčitanijih stranica na internetu, ne iznenađuje ni što Vikipedija postaje područje borbe različitih narativa za dominacijom. Zanimljiv primer borbe za izgradnju dominantnog narativa na Balkanu predstavljaju vikipedijski tekstovi na različitim jezicima o pitanjima etničkog „vlasništva“ nad određenim segmentima kulturnog nasleđa u regionu. U ovom radu se, uvidom u tekst i reference višejezične vikipedijske biografije Avda Međedovića, čuvenog „balkanskog Homera“, pokazuje kako *onlajn* ali i *oflajn* tekstualna okruženja doprinose prenošenju na Vikipediju međusobnih raspi o „vlasništvu“ nad kulturnm nasleđem tvorenjem sadržaja zasnovanim na etnopolitički motivisanim citatnim strategijama.

Ključne reči: Vikipedija, *onlajn* etnografija, usmeno nasleđe, Avdo Međedović

Među pevačima modernog doba nema nijednogavnog Homeru, ali onaj koji mu se u našem iskustvu epske pjesme najviše približio je Avdo Međedović iz Bijelog Polja u Jugoslaviji. On je naš današnji balkanski pjevač priča.

Albert Bejts Lord

Uvod

Isključujući etnička apropijacija delatnosti kulturnih stvaralaca, ali i jednostrano prisvajanje kulturnog nasleđa, nije novina na prostoru bivše Jugoslavije i Balkana. Ono što danas čini ovu isključivost dodatno interesantnom za istra-

* Ovaj je tekst nastao proširivanjem rada pročitano 28. oktobra 2022. godine na međunarodnoj konferenciji Katedre za albanski jezik Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu povodom 101. godišnjice učenja albanskog jezika na Univerzitetu u Beogradu.

živanje jeste kako digitalizacija naučne, naučno-popularne i publicističke građe pokreće *onlajn* diskusije o pitanjima porekla, pripadništva i značaja kako stvaralaca tako i kulturnih artefakata i praksi. Ove diskusije i prakse isključivanja ili jednostranog prisvajanja kulturnog nasleđa prenose se i u jednu od najčitanijih internetskih lokacija – Vikipediju.

Polazište rada jeste da pojedini vikipedijski biografski tekstovi, kao i tekstovi o kulturnom nasleđu, koje svojim proglašavaju različite grupe, preslikavaju *oflajn* prakse konstruisanja narativa „istine”. Tvrdi se da vikipedijski tekstovi ne samo da perpetuiraju već i omasovljuju rečenu praksu samim tim što je prenose u *onlajn* prostor koji je otvoren svima zainteresovanima.¹ Ova praksa tvori Vikipediju kao diskurzivno bojno polje tekstova, najčešće sa referenciranim izvorima, na kojem se primenama različitih politika citiranja, pristrasnog uređivanja i „arhitekture” teksta proizvode narativi koji služe *zajednicama pamćenja* za ustanovljavanje ili potvrđivanje vlasništva nad percipiranim simboličkim kapitalom.²

Rad je zasnovan na etnografiji u *onlajn* kulturnom prostoru u kojem nastaje Vikipedija kao hipertekstualna komunikaciona platforma – čijoj forenzici politike citiranja pristupam kako bih prikazao citatne strategije stvaranja granica među zajednicama koje jedne drugima spore kulturnu autentičnost.³ Kao primer uzete su sada aktuelne albansko-bošnjačke popularne raspre o poreklu guslarskog nasleđa nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka – u kojima se u etničkom ključu antropomorfizira ukupna tradicija isticanjem etničke pripadnosti pojedinih guslara.⁴ Konkretno, predstavljajući vikipedijsku biografiju i kontinuiranu

¹ Ovaj rad je završen i predat na recenziju 23. decembra 2022. godine. Vikipedijski tekstovi koji se u ovom radu pominju odnose se na stranice Vikipedije kakve su bile do trenutka predaje rada. Svaka stranica Vikipedije dopušta uvid u izmene teksta od trenutka kada je tekst prvi put objavljen (link: Istorija izmena), tako da je i u slučaju tekstova koji se pominju u ovom radu moguće pratiti izmene do predaje, kao i nakon predaje rada na recenziju.

² Pojmovi *zajednica pamćenja* i *simbolički kapital* preuzete su iz matrice argumentacije Smiljane Đorđević Belić u knjizi *Figura guslara: heroizirana biografija i nevidljiva tradicija* (Institut za književnost i umetnost, Beograd, 2017). Zajedničko pamćenje u knjizi se vidi kao ono pamćenje koje „nastaje kroz komunikaciju kojom se grupa istovremeno konstituiše. Takav kolektiv, zajednicu pamćenja, karakteriše zajednička kultura u kojoj se pohranjuju zajednička iskustva, a koja će oblikovati životne stilove, načine delovanja, uzajamne relacije aspiracije” (Margalit 2002, citirana u Đorđević Belić 2017, 26); Autorka knjige ne definiše simbolički kapital, ali svakako koristi pojam u burdijeovskom tumačenju, kao resurs ponosa i prestiža pojedinca i(li) zajednice.

³ O čitanju na Vikipediji kao hipertekstualnoj platformi (Zhang 2006, 23–26).

⁴ Pojam etniciteta, u kontekstu isključive etničke apropijacije percipiranog kulturnog kapitala i *zamišljanja tradicije*, u radu se čita iz tumačenja Fredrika Barta, Tomasa Hilanda Eriksena i Ričarda Dženkinsa. Bart etnicitet tumači iz konteksta kulturne razlike koja se razvija i održava u društvenoj interakciji pri čemu je ključni fokus po-

onlajn heroizaciju i etničku apropijaciju Avda Međedovića iz Bijelog Polja, najčuvenijeg sagovornika američkih istraživača Milmana Perija (Milman Parry) i Alberta Lorda (Albert Bates Lord)⁵, prati se kako politike citiranja, pogrešno (nenamerno ili namerno) prevođenje, olako predstavljanje nepouzdatih informacija, kao i uticaj romantičarskog zanosa javnih intelektualaca – doprinose učvršćivanju i međusobnom distanciranju različitih *zajednica pamćenja*.⁶ Stva-

smatranja na samoj etničkoj granici koja definiše grupu, a ne na kulturnim činjenicama koje obuhvata (Barth 1969). Hiland Eriksen naglašava prisustvo *drugog* u definisanju grupnog identiteta, tj. kaže da se grupni identiteti definišu u odnosu na ono šta članovi grupe nisu (Eriksen 1993). Dženkins, kao i Bart, ističe etničku granicu ali i odnose moći u definisanju grupa, pri čemu uvodi pojam društvene kategorizacije (social categorization) kao proces koji proističe iz poretka moći među grupama i odnosi se na sposobnost jedne grupe da onima koji nisu u njoj pripiše kategorije atributa definišući ih tako kao kolektiv, kao i na resurse koje ta kategorisana grupa može koristiti kako bi se, ukoliko je potrebno, oduprla nametanju tih kategorija atributa (Jenkins 1997).

⁵ O legendarnom guslaru kao antropomorfiziranoj figuri slovensko-muslimanskog epa pisao je Džon Majls Foli (John Miles Foley), još jedan Amerikanac koji je na tragu nalaza Perija i Lorda radio terenska istraživanja po bivšoj Jugoslaviji. Pišući o legendarnom Ćor Husu Husoviću, guslaru o kojem su kao o svome uzoru i učitelju svedočili mnogi sagovornici Perija i Lorda, a koji je preminuo mnogo pre njihove posete Jugoslaviji, Foli tvrdi da se legendom o Ćor Husu, tj. njegovim likom, antropomorfizira tradicija guslarskog pevanja. Dakle, Ćor Huso je antropomorfna legendarna figura tradicije, tj. sama tradicija (Foli 1998, 149–178). Oslanjajući se na ovakvo tumačenje u ovom tekstu se heroizacija biografije Avda Međedovića vidi kao praksa nastavka antropomorfiziranja tradicije u kojem je Avdo Međedović *lik* ukupnog guslarskog nasleđa jedne *zajednice pamćenja*.

⁶ Već neko vreme u bošnjačkim medijima Crne Gore i Srbije pojavljuju se reakcije na tvrdnje s albanske strane o albanskom poreklu jednog dela stanovništva Crne i Gore i Srbije koje se danas izjašnjava kao Bošnjaci (mada od takvih tvrdnji nisu izuzeti ni oni koji se izjašnjavaju kao Crnogorci i Srbi). Argumenti albanske strane su, između ostalog, prisustvo reči iz albanskog jezika u regiji (na Pešteri, recimo) u govoru i toponimima, ali i prezimenima pojedinih bošnjačkih porodica koja se poklapaju s imenima nekih albanskih plemena. Nije novina da među stanovništvom nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka postoje elementi slovensko-albanske simbioze kroz vekove, o čemu govore arheološki podaci (Premović-Aleksić 2014), a o prisutnoj svesnosti o razno-etničkom poreklu pisao je Ejup Mušović krajem osamdesetih godina (Mušović 1989), kao i Petar Ž. Petrović tridesetih godina prošlog veka (Petrović 2010). Današnja apropijacija dela Bošnjaka kao Albanaca je svakako politički motivisana i zbog toga izaziva oštre reakcije među nekim Bošnjacima. Pored apropijacije dela stanovništva pograničnog područja Srbije i Crne Gore, postoje i stajališta sa kosovsko-albanske strane da je teritorija koju je obuhvatao Novopazarski sandžak deo albanskih etničkih teritorija – tzv. *trojet shqiptare* – o čemu se, takođe, može čitati na Vikipediji, za sada samo na albanskom jeziku: <sq.wikipedia.org/wiki/Trojet_Shqiptare> (Pristupljeno 15. decembra 2022.)

ranje legende o liku Avda Međedovića kontrastira se novijim pokušajima veličanja pevanja Saliha Ugljanina, dvojezičnog guslara sa Pešteri, koji, za sada, ima relativno skromniju *onlajn* prisutnost.

Osovinu teksta čini uvid u Vikipedijom posredovan proces isključujuće apropijacije usmenog nasleđa kao simboličkog kapitala više zainteresovanih *zajednica pamćenja*. Rad, dakle, prati politike referenciranja vikipedijskih tekstova u vezi s ovom temom, a poseban osvrt čini na citatni odjek dva simpozijuma o usmenom nasleđu nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka u procesu *onlajn zamišljanja tradicije*⁷. Prvi simpozijum, bošnjački,⁸ održan je 2005. godine, kada je Vikipedija na regionalnim jezicima bila tek u začetku, a drugi, kosovsko-albanski,⁹ desio se 2018. godine – u vreme kada postoji značajno prisustvo vikipedijskih tekstova na regionalnim jezicima.¹⁰

Vikipedija: demokratizacija i(li) amaterizacija znanja

Vikipedija je višejezična, besplatna *onlajn* enciklopedija koju pišu i održavaju volonteri kroz proces otvorene komunikacije u uređivanju teksta – koja predstavlja najveće i najčitanije referentno delo u istoriji. Odakle je preuzeta ova parafrazirana, s engleskog prevedena, definicija Vikipedije? Preuzeta je upravo sa Vikipedije. Započeta u januaru 2001. godine na engleskom jeziku da bi ubrzo

⁷ *Zamišljanje tradicije* je koncept u kojem se, u ovom radu, „udružuju” koncept *zamišljene zajednice*, koji je Benedikt Anderson uveo za objašnjenje nastanka nacije (Anderson 1998), sa konceptom *izmišljanje tradicije* Erika Hobsboma (Hobsbom i Rejndžer 2011), kako bi se opisala politizovana aktualizacija narativa o tradiciji *zajednice pamćenja* zarad homogenizacije same zajednice, kao i zarad povlačenja granica između te zajednice i drugih njoj susednih zajednica.

⁸ Simpozijum „Epika Bošnjaka u Crnoj Gori: Murat Kurtagić-Avdo Međedović” održan je u julu 2005. godine u Rožaju i Bijelom Polju. Saopštenja sa simpozijuma objavljena su u časopisu *Almanah* (broj 31–32) istoimenog udruženja iz Podgorice.

⁹ Simpozijum „Guslari novopazarskog sandžaka” („Lahutarët e Sanxhakut të Pazarit të Ri”) održan je u septembru 2018. godine u Prištini na Albanološkom institutu, u organizaciji udruženja Kosovo za Sandžak (Kosova për Sanxhakun). Saopštenja sa simpozijuma objavljena su u istoimenoj publikaciji iz 2020. godine.

¹⁰ Između ova dva simpozijuma bio je 2016. godine u Sarajevu organizovan i veliki skup u slavu Avda Međedovića, povodom 150 godina njegovog rođenja. Bošnjačka zajednica kulture „Preporod” bila je organizator. Na skupu su govorila značajna imena bošnjačke nauke o književnosti, od kojih su neki izlagali i na skupu iz 2005. godine. Saopštenja čitana na skupu trebalo je da budu objavljena u Godišnjaku BKZ za 2016. godinu, ali se to nije desilo do 23. decembra 2022. godine (nema ih ni u *onlajn* dostupnim izdanjima za 2017, 2018. i 2019. godinu).

postala dostupna na više desetina drugih jezika, 2022. godine rangirana je kao sedmi najpopularniji sajt na internetu (takođe podatak preuzet sa Vikipedije).¹¹ Što se tiče stranica na zvaničnim jezicima država u kojima se do raspada Jugoslavije jezik zvanično zvan srpsko-hrvatskim, od Vikipedije saznajemo da je, zapravo, prvo nastala srpsko-hrvatska Vikipedija (16. januara 2002), da na bosanskom jeziku stranica postoji od decembra 2002. godine, od 2003. godine i na srpskom i hrvatskom (16. februar),¹² a na albanskom jeziku od 12. oktobra 2003. godine. Stranica na crnogorskom jeziku ne postoji.¹³

Izučavanjem Vikipedije bavi se širok spektar istraživača iz oblasti društvenih nauka, humanistike, ali i oblasti tehničkih nauka, koji se fokusiraju na nje-ne softverske i kvantitativno– upotrebne aspekte. U ranim godinama razvoja Vikipedija je nazivana „narodnom enciklopedijom” na kojoj su članci duži i detaljniji od onih u štampanim enciklopedijama (Kolbitsch i Maurer 2006), te na kojoj su tekstovi i kvalitativno drugačiji u smislu savremenosti informacija i blagovremenog ažuriranja sadržaja i koja, u odnosu na način kreiranja sadržaja, implicitno usvaja norme savremenih novinskih organizacija (Lih 2004). Što se tiče doprinosa umnožavanju znanja, Vikipedija se posmatra kao *onlajn* enciklopedija čije je stvaranje zasnovano na specifičnim metodama proizvodnje i širenja znanja koje „amaterizuju” znanje (Burke 2012). Takođe, Vikipedija se vidi i kao deo ekosistema znanja u kojem se dešava sinteza postojećeg znanja i međusobno suprotstavljenih tumačenja stvarnosti (Vanderdorpe 2015). Vikipedija se istražuje i u odnosu na način na koji nastaje – kao deo mreže znanja koja proizlazi iz semantičkih međuzavisnosti raznih vrsta znanja (Zlatić 2011).

Posmatrajući Vikipediju kao polje otvorene komunikacije koje, ipak, ima skup regulativa za proizvodnju tekstova, Džozef Rigl upotrebljava koncept

¹¹ Istorija Vikipedija dostupna na: <www.wikipedia.org>. Vikipedijom „upravlja” Wikimedia, globalni pokret koji za cilj ima da znanje učini javno dostupnim. Informacije o srpskom ogranku Wikimedie dostupne su na: <wikimedia.rs>

¹² U Srbiji već duže vreme postoje diskusije kako na srpskom jeziku adekvatno zvati jezik Bošnjaka: bosanski ili bošnjački. Zakonom o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (Sl. list SCG – Međunarodni ugovori, br. 18/2005) bosanski jezik je priznat kao manjinski jezik u Republici Srbiji. U radu se pridev *bosanski* koristi za jezik, a *bošnjački* za narod.

¹³ Iako je 2017. godine odobrena test stranica na crnogorskom, na dan 23. decembra 2022. godine nije postojala crnogorska Vikipedija. Kao argument odbijanja inicijatorima iz Crne Gore navedeno je da već postoji Vikipedija na srodnim jezicima (pravilo Vikipedije uvedeno pre nego što je započet proces uspostavljanja stranice na crnogorskom). Inicijatori su zatražili pomoć Ministarstva kulture Crne Gore zato što smatraju da bi Vikipedija na crnogorskom doprinela promociji crnogorskog identiteta. <<https://www.antenam.net/drustvo/137577-vikipedija-na-crnogorskom-jeziku-vazan-projekat-za-promociju-crnogorskog-identiteta>> (Pristupljeno 22. decembra 2022)

stigmeregija, opisujući ga kao kolaborativnu proizvodnju znanja u *dobroj veri* („good faith”), koje nije zasnovano samo na komunikaciji korisnika već i na onom znanju što je prethodilo nastajanju novih sadržaja (Reagle 2010).¹⁴ Ovde se vraćamo tvrdnji iz uvida rada o ustanovljavanju Vikipedije kao diskurzivnog bojnog polja međusobno konkurišućih narativa. Na primerima mnogih tekstova na regionalnim jezicima možemo videti da saradnja zasnovana na poverenju nije standard koji se široko primenjuje. Još od ranih dana u nastajanju Vikipedije u globalnom poretku (dakle, ne samo u ovoj regiji) viđeni su kao potencijalni rizici: netačnost sadržaja, nepoznati motivi autora, nepouzdana ekspertiza autora, nekonzistentnost sadržaja, nepostojanje izvora i neproverljivost, kao i selektivno kreiranje sadržaja opterećeno pristrasnim interesima (Denning et al. 2005). Ovde treba dodati i kulturne razlike autora na Vikipediji i njihove namere pri pravljenju sadržaja (Martin 2018).

Vikipedija je *onlajn* lokacija stalnih promena decentralizovanim praksama uređivanja. Zasnovana je na principu demokratizacije znanja – tj. činjenja dostupnim široj publici različitih oblasti znanja, ali i otvaranjem prostora svima da uređuju sadržaj. Vikipedija je postala popularan izvor informacija bez obzira što se ne radi o naučnoj, na pouzdanim činjenicama zasnovanoj enciklopediji već o sistemu koji grade raznovrsni sastavljači sadržaja koji samo moraju zadovoljiti osnovni princip proverljivosti napisanih informacija (referenciranje), a ne nužno pisati „istinu”. Tri su osnovna postulata u pravljenju sadržaja na Vikipediji: neutralna tačka gledišta, proverljivost i neobjavljivanje istraživanja koja ranije nisu nigde objavljena (dakle, sve što se objavi na Vikipediji treba da je već negde drugde objavljeno).¹⁵ Zahtev za neutralnim gledištem je na stranicama na bosanskom jeziku objašnjen tako da pisanje na Vikipediji „podrazumijeva da se činjenice i ideje trebaju prezentirati na takav način da ih i pristalice i protivnici nekog gledišta mogu prihvatiti”.¹⁶ Stranica na srpsko-hrvatskom, u vezi sa zahtevom da se objavljuje samo ono za šta već postoji izvor, tj. što je već negde drugde objavljeno, kaže da „jedini način da dokažete da ono što unosite u članke nije „originalno” istraživanje je da navedete provjerljive izvore, gdje postoje informacije koje su u „direktnoj vezi” sa predmetom članka i koje pomažu kredibilitetu sadržaja u članku”.¹⁷ Što se tiče proverljivosti, Vikipedija na srpskom kaže: „Prag za uključivanje u Vikipediju je proverljivost, ne istinitost — istina,

¹⁴ Stigmeregija se definiše i kao način komunikacije u decentralizovanim sistemima gde pojedinci komuniciraju jedan s drugim tako što menjaju okolinu u kojoj se komunikacija dešava (Ianero et al. 2021).

¹⁵ Više na: <en.wikipedia.org/wiki/Reliability_of_Wikipedia>

¹⁶ <bs.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralno_gledište> (Pristupljeno 13. decembra 2022).

¹⁷ <sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bez_vlastitog_istraživanja> (Pristupljeno 13. decembra 2022).

sama po sebi, bez pouzdanog i proverljivog izvora, nije dovoljna. Zato, koliko god da ste ubeđeni da je nešto istina, ne unosite to u članak ukoliko nemate pouzdan i proverljiv izvor za tu tvrdnju”.¹⁸ Međutim, problem nastaje kada nije jasno šta treba i može da bude izvor podataka i kada se radi o pristrasnoj politici citiranja, tj. kada se jedna vrsta izvora favorizuje u odnosu na, njoj suprotstavljenu, drugu vrstu izvora. Sama Vikipedija kaže da „proverljivost sama po sebi nije dovoljna da bi se neki izvor uključio u članak”.¹⁹

Brojni su vikiopedijski tekstovi koji ne zadovoljavaju gorenavedene standarde, naročito oni koji imaju identitetsko-političku težinu, tako da na delu često imamo tendenciozno uređivanje vikiopedijskih članaka pisanjem, dopisivanjem, referenciranjem i gradnjom paragrafa o pojmovima, fenomenima, ličnostima na koje više od jedne zajednice polažu „pravo”. Javnom delatnošću urednika konstruišu se međusobno preispitujuće tvrdnje kojima se često mitografski tvore narativi o ekskluzivnom vlasništvu nad simboličkim kapitalom. Upravo o ovom mitografskom *zamišljanju tradicije* bavimo se na narednim stranicama posmatrajući vikiopedijsku rezonantnost jednog „događaja” sa sredine tridesetih godina XX veka u savremenoj kulturnoj politici regiona.²⁰ Radi se o godinama kada Milman Peri i Albert Lord upoznaju i kroz nastupajuće decenije svetu predstavljaju nepismene guslare iz nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka kao poslednje prenosioce, ali i stvaraoce usmene epike.

Razgovori, beleženje, analiziranje, objavljivanje i stavljanje slobodnog pristupa javnosti pevanja, kao i uvida u ličnost, tj. ličnu istoriju pevača, ovde se naziva „otkrićem” zato što se u *onlajn* medijima i popularnim diskusijama delatnost Perija i Lorda često predstavlja kao „otkrivanje” esencije kulturnog bića zajednice kojima guslari pripadaju. Od prvog putovanja Perija i Lorda do danas proteklo je skoro 90 godina, a sve do pojave interneta diskusije su se dešavale u krugovima usko zainteresovanih istraživača. Pojava interneta dešava se kada se, praćene ratovima, u javni prostor vraćaju i diskusije o poreklu, autentičnosti, autohtonosti, kulturnoj superiornosti (itd.), a pažnju šire javnosti počinje uzimati, između ostalih, i rad Perija i Lorda koji će biti korišćen za *zamišljanje tradicije* i legitimaciju tvrdnji o sopstvu u više *zajednica pamćenja*. Dostupnošću informacija, kao i mogućnošću *onlajn* komentarisanja tih informacija – delo Perija i Lorda našlo se, dakle, izvan akademskih izlaganja i ušlo u sferu ili ponosnog slavljenja Perijevih i Lordovih sagovornika i saradnika kao „naših” ili prepirke o tome čiji su njihovi sagovornici-izvođači, zapravo, po poreklu bili. Vikipedi-

¹⁸ <sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост> (Pristupljeno 13. decembra 2022).

¹⁹ Isto.

²⁰ Konkretno – prostore gde se govore albanski, bosanski, crnogorski i srpski kao zvanični jezici država.

ja kao stigmergijska platforma demokratizacije znanja intervencijom urednika *amatera* predstavlja, barem trenutno, ultimativno mesto i prostor u koji se sli-vaju pomenute rasprave, a koja potom tvori nove narative koji doprinose daljim *onlajn* raspravama na istu temu.

Balkanski Homer na Vikipediji: čiji je?

Milman Peri, harvardski profesor na polju klasičnih studija i istraživač Homera, sredinom tridesetih godina XX veka pohodio je Hercegovinu, Crnu Goru i jugozapadnu Srbiju i uz pomoć svog studenta i akademskog naslednika Alberta Lorda i lokalnog pomagača Nikole Vujnovića proučavao usmeno nasleđe.²¹ Nastojeći da potvrdi svoju teoriju o formulativnoj kompoziciji usmeno prenošenih epova, Peri je od 1933. do 1935. intervjuisao narodne pevače-guslare, snimao i zapisivao njihove pesme.²² Na svojim „ekspedicijama” ovaj trio sreo je i guslare koji su mogli pevati uz gusle i na albanskom i srpskom i izvoditi iste pesme na oba jezika.²³

Ubrzo nakon druge posete 1935. godine, Milman Peri gubi život, a Albert Lord početkom pedesetih godina još jednom dolazi u Jugoslaviju i posećuje neke od guslara koje je ranije upoznao. Upravo je Lord naučnoj zajednici učinio dostupnim materijale snimljene i zapisane tokom ovih poseta. Prva knjiga *Srpskohrvatske junačke pjesme* koje je prikupio Milman Peri, sa materijalom iz Novog Pazara, izlazi 1953. godine kao zajedničko izdanje Srpske akademije nauka i Harvard University Press-a. U nastupajućim decenijama izlazile su i ostale knjige sa materijalima sa terena iz tridesetih godina, od kojih je ovde bitno izdvojiti treću knjigu iz 1974. godine sa pesmom *Ženidba Smilagić Meha* Avda Međedovića (za sarajevsku Svjetlost 1987. godine priredio Enes Kujundžić), kao i knjigu šestu sa još tri Međedovićeve pesme iz 1980. godine. Godine 1960. izlazi iz štampe Lordova znamenita knjiga *The Singer of Tales* (Pevač priča), u kojoj se predstavlja Perijeva teorija o formulativnoj kompoziciji usmenog ep-

²¹ Poseta Jugoslaviji nastala je nakon susreta Perija sa Matijom Murkom, slovenačkim slavistom sličnih interesovanja kao Peri, koji je Periju pričao o balkanskom epskom nasleđu nastalom usmenim prenošenjem i pevanjem uz gusle.

²² Pitanje Perijeve teorije o epskoj formuli koju je definisao kao grupu reči koja se redovno koristi u istim metričkim uslovima kako bi se iskazala neka ideja (Parry 1971, 272), kao i pitanje njene recepcije prevazilazi ambicije ovog rada. Ipak, Peri-Lordova teorija nije naišla na nepodeljena mišljenja na ovim prostorima. O recepciji u srpskoj nauci Peri-Lordove teorije više u: Suvajdžić 2005, a o kritici nekritičke recepcije trija Peri-Lord – Foli više u: Detelić 2010.

²³ Dostupno na: <library.harvard.edu/collections/milman-parry-collection-oral-literature>

skog stvaralaštva sa primerima sa terena (na srpskom izašla u izdanju Biblioteke XX vek 1990. godine).

Peri i Lord pričali su, dakle, sa desetinama pevača-guslara, ali, kako kaže Perijeva biografska vikipedijska stranica, „the ‘jewel of the collection’ is *The Wedding Song of Smailagić Meho*, by a poet named Avdo Međedović, ‘by far the most skillful and versatile performer whom Milman encountered’”.²⁴ Međedović je bio guslar iz Obrova kod Bijelog Polja koji je Periju i Lordu za honorar izrecitovao taj *biser* od pesme i dostigao više od 12000 stihova. Ova pesma nije autorsko delo Međedovića. On ju je prvi put čuo iz usta svog poznanika koji mu je pročitao iz pesmarice, ali ju je Međedović za Perija i Lorda nadogradio sa skoro 10000 stihova više (Pavlović 2014, 95).

Umeće nepismenog čoveka sa sela, doduše interesantne biografije kao osmanskog vojnika, oduševilo je Amerikance i učinilo Međedovića poznatim do danas, kako u akademskim krugovima tako i u mestu i zajednici porekla. „Otkriće” Međedovića, ali i drugih pevača guslara, i danas odjekuje javnim diskursom, kao i u narativnim nišama „guslarskih” prostora bivše Jugoslavije. Neki od pevača sagovornika Perija i Lorda pre i posle „otkrivanja” razgovarali su sa Matijom Murkom, slovenačkim slavistom, i Alojzom Šmausom, nemačkim filologom (Halili 2016). Međutim, status „otkrića”, u popularnom diskursu, danas ima uglavnom delatnost Perija i Lorda – najverovatnije zbog činjenice da su pisali na engleskom jeziku, ali i zbog institucije koja je stajala iza njih (Univerzitet Harvard). Takođe, zbog dostupnosti njihovih radova i snimaka sa terena na internetu, uzimamo da su upravo oni široj zainteresovanoj javnosti „otkrili” Međedovića i druge nepismene pevače, koji su im, pevajući uz gusle, vežući stihove, i pričajući od koga, kada i kako su naučili da pevaju, poslužili da ispituju svoju hipotezu o formativnoj strukturi usmenog epskog stvaralaštva kako balkanskih epova, ali tako i onih mnogo starijih, homerovskih. Čini se da upravo ova veza sa Homerom – tj. pominjanje Homera uz imena nepismenih narodnih pevača-pesnika, koje funkcioniše kao svojevrsna legitimizacija kulturnog nasleđa i njegova pozitivna valorizacija akademskim popularisanjem, pobuđuje interesovanje istraživača i javnih intelektualaca još od samog „otkrića” do danas.²⁵

²⁴ „Biser ove zbirke je Ženidba Smailagić Meha, pesnika Avda Međedovića, svakako najveštijeg i najsvestranijeg izvođača kojeg je Milman sreo” (prevod S.R.): <en.wikipedia.org/wiki/Milman_Parry> (Pristupljeno 12. decembra 2022)

²⁵ Nije prvi put da se znameniti guslar nazove Homerom na ovim prostorima. „Višnjić je naš Homer”, više puta je pisao akademik Miloš Đurić, čuveni srpski klasični filolog i prevodilac Ilijade i Odiseje. Kako piše Staša Babić: „Naglašavajući etičke vrednosti srpskog narodnog pesništva, Đurić je u mnogim radovima isticao njegovu duboku bliskost sa helenskim epovima”. (Babić 2008, 123)

Dostupnost snimljenog materijala i transkripata na internetu doprinela je popularizaciji kod šire publike objavljivanjem snimaka na You Tube-u, Facebook stranicama, raznim portalima, ali i otvorila prostor isključivoj etničko-kulturnoj apropijaciji pesnika upisivanjem njihovog stvaralaštva u ekskluzivni narativ jednog etnosa, tj. *zajednice pamćenja*. Na Vikipediji na albanskom, bosanskom i srpskom u toku je proizvodnja „znanja” o pojedinim pevačima tako da se utemeljenjem etničke samosvojnosti „nas” distancira od „drugih”. Prisustvo Avda Međedovića, ali i Saliha Ugljanina, na Vikipediji su primeri ove prakse.

Na Vikipediji na bosanskom jeziku o Avdu Međedoviću, „balkanskom Homeru”, piše da je on crnogorski i bošnjački pesnik i guslar. Informacije na ovoj stranici se pozivaju na Lordovu knjigu *Pevač priča* i kolekciju radova Milmana Perija (prikupio njegov sin Adam), kao i na savremene medijske izvore (*onlajn* i štampane medije).²⁶ Stranica na srpskom jeziku kaže da je Međedović „guslar iz Crne Gore” i „jedan od najvećih crnogorskih pesnika” (ova stranica koristi iste izvore kao i stranica na bosanskom). Međutim, ime Međedovića se nalazi i na tzv. *Razgovor* stranici na ćirilčnoj srpskoj Vikipediji pod *Srbi muslimani*,²⁷ gde se citira Albert Lord – koji u svojoj knjizi *Epic Singer and Oral Tradition* kaže: „Avdo was Moslem, as is clear from his given name, Abdullah; but by blood he was Slavic. In centuries past his family had been Serbian Orthodox and had come from central Montenegro; they were related to the Rovčani and came from Nikšić” (Lord 1991, 57).²⁸ Ne postoji vikipedijska biografija Međedovićeva na crnogorskom jer, barem u vreme pisanja ovog rada, nije postojala stranica na ovom jeziku.²⁹

Na vikipedijskoj stranici na engleskom posvećenoj Međedoviću pored imena ovog guslara onakvog kakvog ga znamo iz knjiga i svedočanja rodbine i poznanika, a i kako mu stoji na mezaru, tj. spomeniku na groblju – „Avdo Međedović”, pojavljuje se i donedavno nikome poznata albanska *verzija* njegovog

²⁶ Npr., na stranici se pominje da je 2011. godine Novopazarac Sulejman Zatrić snimio dokumentarni film *Avdo Međedović: Balkanski homer*.

²⁷ <sr.wikipedia.org/sr/Разговор: Срби_муслимани>

²⁸ „Avdo je bio musliman, što je je jasno na osnovu njegovog imena, Avdulah; ali je bio slovenske krvi. U prošlim vekovima njegova je familija bila srpsko-pravoslavna i poticala je iz središnjeg dela Crne Gore; bili su povezani sa Rovčanima, a došli su iz Nikšića”. (Prevod S.R.)

²⁹ Međutim, rovačkim poreklom ovog guslara se ponosi Novak Kilibarda u knjizi *Usmena književnost*, gde kaže: „Gotovo svi najbolji pjesnici-pjevači iz Sandžaka krajem XIX i početkom XX vijeka bili su s današnjih terena Crne Gore. Murat Kurtagić je iz Rožaja, slijepi Ćor Huso, profesionalni pjesnik-pjevač, bio je iz crnogorskoga Kolašina. A onda iskršava jedna neobična činjenica! Dva nedostižna pjesnika-pjevača, jedan pravoslavni a drugi muslimanski, Starac Milija i Avdo Međedović potiču iz brdskoga plemena Rovaca” (Kilibarda 2012, 152).

imena „Avdullah Ferizi”. Ova promena iz Međedović u Ferizi u albanskoj varijanti dolazi iz teksta Zimera Ujkana Nezirija (Zymer Ujkan Neziri), sa Albanološkog instituta u Prištini, objavljenom u zborniku radova sa pomenutog simpozijuma iz 2018. godine koji je organizovalo društvo Kosovo za Sandžak (Kosova për Sanxhakun), uz podršku tamošnjeg Ministarstva kulture. U tom tekstu na osnovu izjave Međedovića „mi smo od krvi Ferizi”, za koju Neziri navodi da stoji u dokumentu MP 6369 harvardske kolekcije Milmana Parija, ali i na osnovu odeće (tj. ćulafa na glavi) i govora Međedovića, zaključuje se da je on Albanac (Neziri 2018, 191–192).³⁰

Stavljanje, ako se uopšte može tako reći, albanske verzije imena Međedovića uz njegovo slovensko prezime ukazuje da je jedan od urednika ove vikipedijske stranice mogao biti naklonjen viđenju u kojoj je Međedović albanskog porekla.³¹ Na stranici je krajem oktobra 2022. godine pisalo i da je: „Međedović was a Slavic speaking Muslim of Albanian origin” pozivajući se na dva izvora: na zbornik *Balkan in Focus: Cultural Boundaries in Europe* koji je uredilo dvoje autora iz Švedske, Sanimir Resic i Barbara Törnquist-Plewa, kao i na *onlajn* tekst Arbnore Duši sa Albanološkog instituta u Prištini. Link prvog izvora vodi ka tzv.screenshot-u samo jednog segmenta stranice 72 pomenutog zbornika iz Švedske na kojem se nije moglo identifikovati ko je autor teksta iz zbornika. Malo dubljim istraživanjem na internetu dolazi se do saznanja da se radi o tekstu *Who Owns the Gusle? Contribution to Research on the Political History of a Balkan Musical Instrument* koji je pisao Ivan Čolović (Čolović 2022, 72). Dakle, izgleda kao da je autor teksta na Vikipediji tražio dokaz da je Međedović Albanac, našao ga u tekstu iz pomenutog zbornika iz Švedske, ne potrudivši se da pritom navede ko je autor rečene tvrdnje, tj. da navede Ivana Čolovića kao autora teksta. Arbnora Duši u tekstu koji se navodi na Vikipediji ne govori direktno o Avdu kao o Albancu, niti mu, kao što je učinio Neziri, menja prezime (Dushi 2003). Međutim, Dušijeva se poziva na Antona Berišu, kosovskog folkloristu sa Univerziteta u Kalabriji, kada govori o albanskim rečima koje je Avdo upotrebljavao dok peva i kaže: „even if Avdo spoke the Serbo-Croatian language, there were some words that he did not know how to convey because Serbo-Croatian was not his mother tongue”.³² Tokom nastanka ovog rada stranica o Međedoviću je menjana, tako da je početkom novembra 2022. godine dodato da su preci Međedovića bili „...Serbian Orthodox, Avdo himself did not

³⁰ U vreme pisanja rada nije bilo moguće pristupiti navedenom dokumentu MP6369 i proveriti navode Nezirija.

³¹ Na ovom simpozijumu učestvovao je i Rigels Halili, albanski istraživač iz Poljske, autor knjige *Narod i njegove pesme*, koju je u Srbiji objavila Biblioteka XX vek. Halili je bio i urednik zbornika tekstova nastalog nakon simpozijuma.

³² „Iako je Avdo govorio srpsko-hrvatski bilo je nekoliko reči koje nije znao da prenese (prevede) zato što srpsko-hrvatski nije bio njegov maternji jezik”. (prevod S.R)

know when they converted to Islam”³³, a rad Dušijeve se navodi ne neposredno u kontekstu etničke pripadnosti, već kao informacija da je čuveni guslar znao nešto albanskog.

Što se tiče stranice na albanskom, u njoj se na početku navodi da je Međedović „pevač guslar iz Crne Gore” („ishte një këngëtar lahutar nga Mali i Zi”), ali na kraju teksta navodi pomenutu tvrdnju Zimera Nezirija da je Međedović albanskog porekla zato što je nosio ćulaf, što je upotrebljavao albanske reči u pesmama i što je o sebi rekao: „Mi potičemo od krvi Ferizi”.³⁴ Pomenutu Lordovu rečenicu o srpsko-pravoslavnom poreklu Avda Međedovića pominje samo stranica na španskom, onako kako je navedena u knjizi, dok stranica na italijanskom govori da je porodica pravoslavnog porekla, bez ukazivanja na moguće srpsko etničko poreklo.³⁵

„Otkriće” Perija i Lorda je, dakle, doprinelo perpetuiranju narativa o etničkoj pripadnosti i poreklu kulturnog nasleđa u različitim *zajednicama pamćenja*, koje iz političkih razloga nije bilo toliko prisutno tokom trajanja Jugoslavije, ali je zato eskaliralo nakon njenog raspada. S druge strane, u albanskom kulturnom miljeu još deceniju pre raspada bivše Jugoslavije Ismail Kadare 1981. godine završava pisanje romana *Dosije H* u kojem se priča o dva Amerikanca koji tridesetih godina XX veka dolaze u Albaniju i na fonograf snimaju usmene epove lokalnog stanovništva da bi na kraju Srbin antagonist naveo jednog od glavnih likova priče da uništi snimke kako svet ne bi saznao da su pomenuti epovi originalno albanski, a ne srpski (siže knjige dat u: Halili 2016, 52–68). Aluzija na Perija i Lorda je jasna, kao i „namera” ovog Kadareovog dela.

Raspadom Jugoslavije i političkom afirmacijom etničkih identiteta delo Perija i Lorda još više biva uvučeno u međusobne prepirke o poreklu, autohtonosti i autentičnosti. Dostupnošću informacija na internetu otvara se prostor i heroizaciji nasleđa Perijevih i Lordovih pevača romantizacijom njihova dela, ali i likova, čime se kreira narativ ponosa zajednice porekla guslara. Fokusirajući se na *onlajn* dostupne komentare nekoliko albanskih i bošnjačkih javnih delatnika, u narednih nekoliko stranica predstavljamo deo konteksta u kojem nastaju sadržaji o nasleđu Perija i Lorda i njihovim pevačima, a koji „završavaju” na viki-pedijskim stranicama perpetuirajući trenutnu bošnjaško-albansku *onlajn* raspru o autentičnosti i poreklu koja za cilj ima isključujuće omeđavanje simboličkog kapitala.

³³ „...bili su srpsko-pravoslavni, sam Avdo nije znao kad su prešli u islam”. (Prevod S.R.)

³⁴ Sama Vikipedija na albanskom kaže da je albanska stranica o Avdu Međedoviću nepotpuna i slabog kvaliteta: „Ky artikull apo seksion është jo i plotë ose me cilësi të dobët”. <sq.wikipedia.org/wiki/Avdo_Megjedoviq> (Pristupljeno 20. decembra 2022)

³⁵ Španskoj i italijanskoj vikipedijskoj biografiji Međedovića pristupljeno 22. decembra 2022.

Kontekst: pred-vikipedijska mitografija o balkanskom Homeru

Usporedba s Homerovim umijećem, premda laskava, nije opravdana prema Međedovićevom djelu ni s obzirom na to da posjedujemo samo omanji dio Međedovićevog repertoara, koji se sastojao od pedesetak pjesama, dok je sasvim moguće da je Homer tvorio isključivo Ilijadu i Odiseju. (Čolaković 2006, 45)³⁶

Razlika između Wikipedije i klasičnih enciklopedija je, videli smo, u ama-terizaciji pravljenja sadržaja – što čini značajnu razliku. Međutim, još jedna okolnost razlikuje Wikipediju od prethodnih enciklopedija, a to je – hipertekstualnost internet prostora u kojem sadržaji uzmiču kontroli, prepliću se, korisnici interneta ih međusobno citiraju, dopunjavaju, legitimišu i negiraju. Kada se radi o identitetskim temama neretko hipertekstualnost sadržaja omogućava mitografiju. Što se slučaja „balkanskog Homera” tiče, borba za kontrolu narativa o poreklu, pripadanju i etničkoj autentičnosti u *onlajn* prostoru našla se na Wikipediji nakon što je uveliko trajala na drugim portalima i stranicama. *Onlajn* dostupnost Perijevih i Lordovih snimaka i transkripata razgovora i pevanja samo je omasovilo njihovu „upotrebu” i umnožilo tumačenja kako njihova nasleđa tako i nasleđa njihovih pevača i sagovornika – heroizirajući guslare, pa čak i istraživače – mitografskim citatno-interpretativnim strategijama doprinoseći samo-legitimizaciji i međusobnoj delegitimizaciji različitih *zajednica pamćenja*.

Tako su i pre održavanja pomenutog simpozijuma u Prištini 2018. godine počele reakcije Bošnjaka na tzv. albanizovanje Avda Međedovića. Kao dokaz njegovog nealbanstva na *onlajn* tekstovima se često pominje Međedovićeva izjava data Nikoli Vujnoviću: „Iz Senice smo otišli iz Bijelog Polja... Iz Senice četiri stotine momaka, sve Bošnjaci se vičemo. Bošnjaci u jedan tabor. Tamo su bili sve Arnauti i Turkuše. Turkuše zovemo mi one Anadolce”.³⁷ Ova izjava je često praćena uz izjavu Šeća Kolića, drugog guslara Bijelopoljca, koji na Vujnovićevo pitanje: „Kada su bili u Kolašinu, kako su se osjećali, da su Crnogorci

³⁶ Čolaković, Zlatan 2006. „Post-tradicionalna epika Avda Međedovića i Homera”. *Latina i Graeca*, nova serija 10. Zlatan Čolaković (1955–2008) autor je kritičkog izdanja epike Avda Međedovića objavljenog 2004. godine. Iako je temeljno akademski radio na izučavanju prvenstveno muslimansko-bošnjačke epike, javnim komentarima, ali i pisanjem, doneo je značajan doprinos antroporfiziranju bošnjačke epske tradicije kroz lik Međedovića kojeg je smatrao post-tradicionalnim pevačem zato što je pevao i improvizovao stihove po narodžbini Perija i Lorda.

³⁷ „Avdo Međedović: Bošnjaci u jedan tabor, tamo su bili sve Arnauti i Turkuše”. 2022. <sandzakdanas.rs> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

ili Bošnjaci?” odgovara: „Bošnjaci, no kako. Ooo, Bošnjaci prve klase. A, bez arnautluka”.³⁸ Razgovor sa Šećom Kolićem iz tridesetih godina prošlog veka dostupan je u audio formatu *onlajn*, dok su u audio formi dostupni samo razgovori sa Međedovićem iz pedesetih godina (ponovna poseta Alberta Lorda), ali oni iz tridesetih nisu (barem autor ovog teksta nije mogao da ih pronađe). Gore navedeni citat „Bošnjaci se vičemo” je vrlo popularan na *onlajn* bošnjačkim medijima.³⁹

Od početaka internetskog popularizovanja lika i dela Avda Međedovića do danas njegovo ime je „institucionalozovano”, videli smo, u nizu javnih događaja, poput pomenutih simpozijuma, ali i davanja njegovog imena jednoj školi u Novom Pazaru, kao i jednoj ulici u Podgorici. U skorije vreme pisan je niz akademskih radova na temu Međedovićeve genija, a snimljen je i dokumentarni film (pomenut na vikipedijskim stranicama na albanskom, srpskom i bosanskom jeziku), gde u slavu njegova dela i lika dr Šefket Krcić, publicista i doktor filozofije, oduševljeno priča o Međedoviću kao Homeru, a o Obrovu kao balkanskom-bošnjačkom Olimpu, ističući da je Međedovićev ep duži od Ilijade i Odi-seje zajedno.⁴⁰ Film je poslužio više kao sredstvo antropomorfiziranja tradicije nego kao obrazovno-informativni sadržaj i kao takav ne bi bio problematičan jer sam ne pretenduje na naučnu nepristrasnost. Ipak, antropomorfiziranje tradicije kroz davanje homerskog statusa Avdu Međedoviću utire put daljoj heroizaciji lika samog Međedovića. Takođe, na tragu heroizacije njegova lika u određenim nišama popularnog diskursa heroizuje se i nacionalno-etnička grupa kojoj on, prema onima koji ga prisvajaju, pripada, što opet, po sebi, ne bi trebalo da bude problematično zato što je bespredmetno krtitikovati ponos jedne zajednice na njene kulturne stvaraoce. Očevidno je, međutim, da ovakvo kontinuirano antropomorfiziranje tradicije epa Međedovićeve maternjeg jezika kao reakciju u naše

³⁸ „Otkrio drevno znanje: Bošnjaci smo prve klase”. <youtube.com> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

³⁹ Na internetu se ne navodi izvor ove Međedovićeve izjave, a u tekstu Vojislava Nikčevića iz Almanaha 31–31 – kao izvor navodi se tekst Enesa Kujundžića iz 1987 uz izdanje *Ženidbe Smailagić Meha* sarajevske Svjetlosti.

⁴⁰ Dakle, stranica na Vikipediji vodi ka izvoru koji iznosi grešku, ali i doprinosi daljoj romantizaciji biografije jednog guslara, bez kritičkog osvrta na kontekst, druge pevače, tadašnju i sadašnju recepciju u naučnoj zajednici, postupak sakupljača itd. Dr Krcić u pomenutom filmu kaže da je Milman Peri susretom sa Međedovićem rešio homersko pitanje, bez upuštanja da gledaocima objasni od čega se to homersko pitanje sastojalo. U filmu, istini za volju, Zaim, jedini tada živi sin Avda Međedovića, daje mnogo skromniju sliku oca – kao osiromašenog čoveka, koji je, kako kaže, izgubivši kapital, izgubio i poverenje ljudi oko sebe, ali je i dalje poštovan zbog svog pevačkog umeća. „Avdo Međedović: Balkanski Homer”, proizvodnja Sandžak TV, 2011. godina, režija Sulejman Zatrić. <youtube.com> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

vreme ima u antropomorfizaciji tradicije druge zainteresovane grupe likovima bilingvalnih guslara – tj. reakciju albansko govoreće strane, otvarajući prostor međugrupnim demarkacijama i gradnji narativa isključivanja.

Istina je da su u Novom Pazaru Milman Peri i Nikola Vujnović razgovarali sa guslarima koji su bili Albanci: Salih Ugljanin,⁴¹ Džemail Zogić, Sulejman Makić i Alija Fijuljanin, i koji su pevali ili samo na bosanskom – kako su jezik svojih pesama zvali Salih Ugljanin i Džemail Zogić (ili kako kaže Fijuljanin – jugoslovenskom) ili i na maternjem i na bosanskom (Zogić i Ugljanin).⁴² U decembru 2022. od njih četvorice samo o Salihu Ugljaninu ima tekst na Vikipe-diji na albanskom i engleskom jeziku. Tekst na engleskom je naslovljen „Salih Uglla Peshteri” i u njemu se navodi: „Salih Uglla Peshteri was an Albanian performer of epic poetry (Albanian: *lahutar* or *rapsod*) from Ugao, in Pešter a sparsely populated region near Sjenica, modern day Sandžak”.⁴³ Ime Salih Uglla ili Salih Peshteri pominje se u tekstovima Ismeta Azizija, pomenutog osniva-ča društva Kosovo za Sandžak, dostupnim na sajtu Društva. Salih Ugljanin je prema sopstvenim rečima, snimljenim prilikom razgovora sa Nikolom Vujnovi-ćem, *Aranaut* i po ocu i po majci. U tekstu dr Redžepa Škrijelja *Čuveni guslari na Pešteri*, objavljenom u Almanahu – časopisu za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka-Muslimana povodom simpoziju-ma *Epika Bošnjaka u Crnoj Gori: Murat Kurtagić-Avdo Međedović* (jul 2005), navodi se da je Alojzu Šmausu u drugoj polovini tridesetih rekao da je prvi

⁴¹ Salih Ugljanin konzistentno upotrebljava pridev *bosanski* kada govori o jeziku svoje supruge koji je naučio kao odrastao čovek. Neki delovi razgovora Ugljanina sa Vujnovićem ukazuju da je moguć slučaj da je i tada upotreba ovog imena za jezik slovenskog stanovništva Novog Pazara i okoline mogao biti u nekoj meri politički kontro-verzan. O tim „etničkim tenzijama” između Vujnovića i Ugljanina, ali i njihovoj među-sobnoj *familijarnosti* u kontrastu na tu prisutnog Perija kao stranca piše Slavica Ranko-vić u tekstu *Managing the “Boss”: Epistemic Violence, Resistance, and Negotiations in Milman Parry’s and Nikola Vujnović’s Pricanja with Salih Ugljanin* (Ranković 2012).

⁴² Arshi Pipa, albansko-američki pesnik i književni kritičar, za potrebe Devetog kon-gresa albanoloških studija na Univerzitetu u Palermu je 1981. godine, baš kada je zavr-šen pomenuti Kadareov roman *Dosije H*, pisao tekst „Rapsodë shqiptarë në serbokroa-tisht: Cikli epik i kreshnikëve”. U tekstu se fokusira na albansko govoreće guslare koji su pevali na srpsko-hrvatskom – analizirajući strogo akademski teme i pesničke motive njihovih stvaralaštva. Avdo Međedović se ne pominje u tekstu. Postoji mogućnost da Pipa nije bio informisan o kasnijim knjigama Srpsko-hrvatskih junačkih pesama koje su prenosila dela Avda Međedovića: treća knjiga sa pesmom *Ženidba Smailagić Meha*, izdata je tek 1974. godine, dok knjiga šesta iz 1980. prenosi pesme *Ženidba Vlahinjić Alije*, *Osmanbeg Dalibegović* i *Pavičević Luka*.

⁴³ „Salih Uglja Pešteri bio je Albanac i izvođač epske poezije (alb. *ljahutar* ili *rapsod*) iz sela Ugao na Pešteri danas retko naseljenom području blizu Sjenice u današnjem Sandžaku”. (Prevod S.R.)

Bošnjak (Škrijelj 2005, 157).⁴⁴ Odsustvo informacija na Vikipediji na srpskom (ili bosanskom) jeziku o guslarima Albancima (Salih Ugljanin et al.) u vreme pisanja ovog rada može dolaziti iz neznanja ili nezainteresovanosti.⁴⁵ Ipak, postojanje bilingvalnih guslara-pevača zahvaljujući kojima je, kako piše Rigels Halili, usmeni ep putovao od Bosanske Krajine do Albanije i nazad, menjao se i prilagođavao (Halili 2016) svakako je etnološki zanimljiv fenomen i etnografski nezaobilazna činjenica.

S druge strane, apropijacija Avda Međedovića kao Albanca ukazuje na moguće postojanje ideološke pristrasnosti i nekritičkog (pseudo)akademske diskursa. Izmene na engleskoj i albanskoj Vikipediji o poreklu Međedovića su, videli smo, skore i zasnovane, između ostalog, na zaključcima pomenu-tog simpozijuma u Prištini iz 2018. godine. Indikativno je da je ovaj simpozijum organizovalo društvo Kosova pë Sanxhakun, udruženje građana na čijem je čelu Ismet Azizi, o kojem srpska Vikipedija piše: „Ismet Azizi (Gnjilane, 1960) jeste albanski publicista sa teritorije Kosova i Metohije, profesor geografije, velikoalbanski aktivista, izdavač i vikipedijanac”, i kao svojevrsno upozorenje kaže da je Azizi administrator „na albanskoj Wikipediji pod nadimkom Planeti”.⁴⁶ Azizijeva *onlajn* delatnost nije ograničena samo na Vikipediju već i na stvaranje drugih sadržaja koji ističu autentičnost i kvalitet stvaralaštva Albanaca nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka. Na primer, bez

⁴⁴ Znamo iz snimaka Perija da je po svedočenju Alije Fijuljanina, kome je takođe albanski bio maternji jezik (ali nije pevao na njemu), tada bilo više pevača-guslara koji su mogli da pevaju na oba jezika, a neki su, prema Fijuljaninu, u tome bili veštiji od Ugljanina. (Intervju iz 1934. Novi Pazar – Alija Fijuljanin. <youtube.org> Pristupljeno 9. decembra 2022)

⁴⁵ U poglavlju „Homer, Filip Višnjić i Avdo Međedović” u svojoj knjizi *Grci i drugi* Staša Babić, profesorka Filozofskog fakulteta UB, navodi kako je „neobična okolnost da u radovima Miloša Đurića o bliskostima homerske i srpske epike izostaje pomen istraživanja Milmana Parija”, te kao mogući razlog navodi da je izvesno zakašnjenje ulaska Perijevo istraživanja, izazvano njegovom ranom smrću 1935. godine, dovelo do toga da ono ostane izvan vidokruga akademika Đurića (Babić 2008, 122–128). Međutim, treba napomeniti da je prvi tom *Srpskohrvatskih junačkih pesama*, sa pesmama iz Novog Pazara koje je prikupio Milman Pari, izašao još 1953. godine kao zajedničko izdanje Srpske akademije nauka i Harvard University Press-a. Urednik izdanja bio je Albert Lord, a predgovor je pisao akademik Aleksandar Belić. Miloš Đurić je postao akademik 1955. godine, a umro 1967.

⁴⁶ „Ismet Azizi”. <sr.wikipedia.org> (Pristupljeno 9. decembra 2022). O Aziziju u decembru 2022. nema informacija na Vikipediji na bosanskom, ali se čini da je njegova *onlajn* i *oflajn* delatnost poznata i bošnjačkoj javnosti gde ga pojedini nazivaju albanskim propagandistom. Npr., „Rahić: Ismet Azizi i njegova organizacija nanijeli ogromnu štetu bošnjačko-albanskim odnosima”. 2021. <sandzakdanas.rs> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

obzira na albanizovanje Avda Međedovića dodeljivanjem homerskih epiteta samo njemu od strane Lorda i akademske zajednice, koji, iako neki žele da on bude Albanac, zvaničnim prezimenom to ipak nije, provocira reakcije kojima se od davanja prvenstva Međedoviću „brani” Salih Ugljanin kao deklarirani Albanac. Azizi, uz izvesnu izmenu koja menja značenje, prenosi delove pomenutog teksta dr Redžepa Škrijelja i ističe kvalitet pevanja Ugljanina navodeći: „Vlerësimet e disa hulumtuesve, kanë qenë krejtësisht tendencioze dhe jo të sakta që kishin për qëllim ta klasifikonin Uglën si lahutar të nivelit mesatar (M. Murko, Albert B. Lord, Gesemann, A. Schmauss dhe Rajko Medenica)”.⁴⁷ U originalu dr Redžep Škrijelj referira na tekst iz 1935. godine u kojem se, prema svedočenju Škrijelja, Ugljanin ocenjuje i kao pevač osrednjeg kvaliteta i kaže: „Ocjena nekih savremenika da je bio guslar osrednjih kvaliteta, posve je tendenciozna i netačna što potvrđuju tvrdnje drugih sakupljača epske baštine na Pešteri (M. Murko, Albert B. Lord, Gesemann, A. Schmauss i Rajko Medenica)” (Škrijelj 2005, 157). Dakle, Azizi navodi da su Murko i ostali navedeni autori ocenili Ugljanina osrednjim, dok Škrijelj kaže da su upravo oni pokazali da tvrdnja Ugljaninovog savremenika iz 1935. godine da je osrednji guslar ne stoji. Međutim, Azizi nakon što pogrešno prenosi Škrijelja, citira Zimera Ujkana Nezirija koji kaže: „Salih Uglla nuk qëndron nën hijen e Megjedoviqit, është shumë i madh, madhështor, këtë e kanë bërë shkençtarët serb me qëllim të ngritjes së Avdo Mexhedoviqit, të cilin me çdo kusht janë munduar ta paraqesin si sllavo-boshnjak, me qëllim që të mohojnë eposin shqiptarë në Sanxhak”,⁴⁸ čime otvara prostor za gradnju narativa nepravde prema ovom guslaru, a samim tim i prema njegovom narodu.

I u mitografskom predstavljanju dela Međedovića imamo segmente narativa nepravde. Na primer, na jednoj tribini održanoj u Podgorici Sinan Gudžević, klasicista i pesnik iz Zagreba, kaže: „Međedović je skandal jugoslovenske kulture. Genijalan pjesnik i odličan guslar. Svjetski slavan, a nepoznat, skrajnut i prešućivan. Svakako zato jer je pjevao o junaštvima u odbrani Osmanskog carsta, a možda i zato što mu je ime Avdo”. Gudžević na istom događaju navodi da Međedović nije živeo od pevanja, „bio je mesar, kao i njegov otac Huse-

⁴⁷ „Ocene nekih istraživača bile su sasvim tendenciozne i netačne i imale su za cilj da ocene Ugljanina kao osrednjeg guslara”. (Prevod S.R.) Preuzeto sa: „Salih Uglla, Lahutar legjendar i Peshterit”. 2016. <kosovapersanxhakun.org> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

⁴⁸ „Salih Ugljanin nije u senci Međedovića, bio je i on velik, veličina, ovo su učinili srpski naučnici u cilju uzdizanja Međedovića koga po svaku cenu pokušavaju da predstavljaju kao Slavo-Bošnjaka, a u cilju negiranja albanske epike u Sandžaku.” (prevod S.R) „Salih Uglla, Lahutar legjendar i Peshterit”. 2016. <kosovapersanxhakun.org> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

in. Guslari oko Avda”, kako je rekao Gudžević, „pjevali su iz meraka i nijesu uzimali novac. Smatrali su da je to grehota.”⁴⁹ Ovdje imamo jedan pokušaj dublje mitografske heroizacije lika Međedovića predstavljajući ga kao stvaraoca stvaralaštva radi, koji ne uzima novac za svoje stvaralaštvo, iako znamo da je Međedović Periju i Lordu recitovao i pevao za novac.⁵⁰

Iako u svom tekstu iz 2005. godine Redžep Škrijelj pominje nezavidan društveni status „javnih” guslara izvođača (guslanje kao „ciganski ili vlaški posao-”) ⁵¹, navodeći da „naši stari Pešterci su često govorili da je pjevanje uz gusle dokolica: ‘kod guslara se čeketalo ne obrće često’” (Škrijelj 2005, 155), ipak ne uspeva da se otrgne romantizaciji biografija guslara svoga kraja. Njegovo „čuvanje” guslara Ćor Husa Husovića od epiteta koje smatra nepoželjnim („ćor” od „ćorav”) ide dotle da mu čak i reinterpreтира nadimak po kome je bio čuven i pod kojim je završio u knjigama poznatih američkih profesora. Baveći se slučajem Ćor Husa, Kolašince od kojeg su navodno mnogi učili pesme, a koje niko od putopisaca naučnika nije sreo lično jer je umro pre Prvog svetskog rata, Škrijelj piše: „Češki slavista, Matija Murko smatra da je on bio slijep, što svakako nije bilo tačno, jer je među Peštercima ime ili nadimak „Ćor” (od tur. kör (slijep, ćorav) korišten za osobu, fanatično zaljublenu u gusle i zdravu kraješnicu” (Škrijelj 2005, 158–159). Istina je da je Matija Murko bio Slovenac, da je o Ćor Husu kao slepom pisao Alojz Šmaus na osnovu svedočanstava trojice Pešteraca, a sam Salih Ugljanin u snimljenom razgovoru kaže da je Ćor Huso bio „ćorav” – tj. ili je bio slep ili slabovid.⁵² Škrijelj „brani” Ćor Husa kako bi ga „odvojio” od slepih, dominantno hrišćanskih, guslara, značajno prisutnih po regiji i piše: „Nije dakle riječ o guslaru-slijepcu, koji je pored pjevanja epskih pjesama, njegovao specifičan vid pjevanja, ne bi li isprosio milostinju (klanjalica, slijepačka pjesma), nego je riječ o mudracu i dostojanstvenom umjetniku” (Škrijelj 2005, 158–159). O Ćor Husu još uvek ne postoji vikipedijska stranica. Ako nekada

⁴⁹ „Sinan Gudžević u CANU održao predavanje o Avdu Međedoviću”. 2019. <pobjeda.me> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

⁵⁰ Što se tiče društvenog statusa „javnih” guslara toga doba, Ćamil Sijarić je jednom rekao: „...da je neko gledao Avda Međedovića kako pije vodu sa šedrvana i rekao: Ovo je Homer, to bi prošlo kao dokona lakrdija, jer je svak znao da je Avdo Međedović običan seljak sa Obrova, kraj Bijelog Polja, koji se od drugih razlikuje samo po tome što umije da pjeva uz gusle. Ko je dokon može da ga sluša i dangubi, a ko ga sluša pašće na njegove grane, osiromašće kao što je on osiromašio – jer: ‘U kojoj kući gusle gude, tu žižak na tavanu žito ne jede’”. (Sijarić citiran u Čogurić 2021)

⁵¹ „Vlaški” se ovde odnosi na pravoslavno stanovništvo, a ne na pripadnike arumunske zajednice. „Vlah” je ime koje muslimani Sloveni u mnogim zajednicama na Balkanu koriste za pravoslavce (Mušović 1989, 10–11).

⁵² „Salih Ugljanin govori o svom životu i raznim iskustvima”. <www.youtube.com> (Pristupljeno 9. decembra 2022)

u budućnosti nastane, svakako će biti zanimljivo videti kako će Ćor Huso biti „oslikan” i na koje će se izvore pozivati autor/ka te stranice.

Na početku smo rekli da internet posmatramo kao kulturni prostor – mesto gde se odvija proizvodnja, razmena i međusobno preispitivanje narativa koji nastaju u određenom kontekstu. Čini se da internetski sadržaji u okviru određene kulture, a pogotovo brojčano-teritorijalno „malih” kultura poput ovih u regionu, oslikavaju, ako već ne reprezentuju, dominantne kulturne agende. Kao i svaka druga enciklopedija, i Vikipedija nastaje u određenom kulturnom kontekstu – u kojem postoji arbitrarni izbor onoga što će biti objavljeno, kao i u okviru kojeg će biti određeno kako je nešto o čemu se piše i napisano, tj. u okviru koje ideološke matrice će biti predstavljeno.

Zaključak

Mitografsko *zamišljanje tradicije* pisanjem biografija i slavljenjem dela guslara, sagovornika i saradnika Perija i Lorda, upotrebljava se, videli smo, za ustanovljavanje *zajednice pamćenja*, legitimizaciju i potvrđivanje sopstvene zajednice kao autentične. Ovakva tumačenja su proizvod konteksta u kojem se dešavaju pokušaji fiksiranja, tj. omeđavanja simboličkog kapitala – pri čemu su i sami guslari o kojima je reč viđeni kao simbolički kapital zajednice, kao što je simbolički kapital zajednice i ono što su oni iza sebe ostavili. Činjenica je da su ovde pomenuti guslari postali „poznati” zahvaljujući delu Perija i Lorda, ali je i činjenica da je već nekoliko decenija dominantna politika identiteta etničkih grupa na Balkanu doprinela popularizaciji nečega što je više od pola veka bilo predmet interesovanja prilično ograničene grupe ljudi, da bi danas bilo prisutno na brojnim internetskim lokacijama, te na Vikipediji kao jednoj od najčitanijih internetskih stranica.

Pitanje sa početka se opet postavlja: zašto je Vikipedija uopšte bitna za javni diskurs – zar nije očevidno da se radi o nepouzdanom izvoru podataka? Bitna je zato što je čitana. Čitaoci se na Vikipediji informišu, stvaraju mišljenja i ta mišljenja komuniciraju u zajednici. Dakle, kako tekstovi na Vikipediji stigmergijski nastaju od drugih tekstova, oni tako i proizvode druge tekstove – zato i sami postaju reference za utemeljivanje određenih ideoloških narativa, a, nažalost, često nekritički završavaju i u samom akademskom diskursu i, što je najgore, u akademskim publikacijama (otvoreno ili skriveno). Situacija se dodatno komplikuje kada tekstovi na koje se pozivaju članci na Vikipediji nastaju u okviru nekritičkih interpretativnih zajednica i ideologijom opterećenoj akademiji i politički angažovanoj publicistici – kao što može biti slučaj sa regionalnim akademskim zajednicama.

Ako se Vikipedija vidi kao stigmergija – kao način komunikacije u decentralizovanim sistemima gde pojedinci komuniciraju jedan s drugim tako što menja ju okolinu u kojoj se komunikacija dešava – onda jeste bitno kako se ta okolina menja i kako utiče na dalju komunikaciju. Videli smo da Rigl, koji uvodi pojam stigmergije u tumačenju Vikipedije, smatra da mora postojati *good faith* u saradnji među kreatorima sadržaja na Vikipediji kako bi ona bila što pouzdanija enciklopedija. Međutim, Vikipedija, posebno na „malim” jezicima, često je daleko od ovakve saradnje, a neretko je u službi mitografske podrške isključujućim nacionalističkim narativima. Pomenućemo ovde hrvatski slučaj kada je 2013. godine izbila afera sa Vikipedijom na hrvatskom u vezi sa desničarskim falsifikovanjima grupe urednika. Tadašnji ministar prosvete Republike Hrvatske Željko Jovanović rekao je: „Možemo samo sa žaljenjem konstatirati da je mogućnost otvorenosti i relevantnosti vrela informacija koju bi Wikipedia mogla i trebala pružati, u hrvatskoj verziji potpuno dezavuirana što zasigurno nije nikada, pa ni sada, cilj pokretača Vikipedije, a niti ogromnog broja ljudi koji diljem svijeta svoje vrijeme i znanje nesebično dijele tim medijem. Hrvatski učenici i studenti su time oštećeni pa ih, nažalost, moramo upozoriti da je veliki dio sadržaja u hrvatskoj inačici Vikipedije ne samo dvojben nego i evidentno falsificiran, te ih stoga pozivamo da koriste pouzdanija vrela informacija u što spadaju i inačice Wikipedie na engleskom i drugim svjetskim jezicima”.⁵³

Možda su očekivanja tadašnjeg hrvatskog ministra prosvete bila prevelika od *onlajn* enciklopedije koja je svima otvorena za uređivanje, ali je jasno da je ministar bio svestan da je domet Vikipedije do čitalaštva značajan. Svakako, kao jedna od najčitanijih stranica na internetu Vikipedija ne može biti ignorisana iako se podrazumeva da je nepouzdan ili nepotpuno pouzdan izvor podataka. Naprotiv, treba biti uzeta u obzir kao *akter* na sceni stvaranja znanja upravo zato što jeste medij koji doprinosi diversifikaciji uglova posmatranja, ali i zato što, kao komunikaciona platforma za diskusiju otvorena svim korisnicima i temama, uz određenu korektivnu ulogu od strane čitalaca, koji treba da reaguju i otkrivaju laži i skrivene agende, može doprineti širenju znanja.

Reference

- Anderson, Benedikt. 1998. *Nacija: Zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.
- Babić, Staša. 2008. *Grci i drugi: antička percepcija i percepcija antike*. Beograd: Clio.
- Barth, Frederik. 1969. 'Introduction', *Ethnic Groups and Boundaries*, ed. by F. Barth. Bergen: Universitetsforlaget.
- Belić-Đorđević, Smiljana. 2017. *Figura guslara: heroizirana biografija i nevidljiva tradicija*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.

⁵³ „Jovanovićeva poruka učenicima i studentima: Ne koristite hrvatsku Wikipediju!”. 2016. <index.hr> (pristupljeno 9. decembra 2022)

- Burke, Peter. 2012. *A Social History of Knowledge II: From the Encyclopedia to Wikipedia*. Cambridge: Polity Press.
- Čogurić, Aleksandar. 2021. „Nad opusom Avda Međedovića”. *Odgovor*, 12. mart (onlajn: <<https://odgovor.me/2021/03/12/nad-opusom-avda-meedovica-mr-aleksandar-coguric/>>) Pristupljeno 12. decembra 2022.
- Čolaković, Zlatan. 2006. „Post-tradicionalna epika Avda Međedovića i Homera”. *Latina i Graeca* –nova serija 10: 19–57.
- Čolović, Ivan. 2002. „Who own the Gusle? Contribution to Research on the Political History of a Balkan Musical Instrument”. In *The Balkans in Focus: Cultural Boundaries in Europe* edited by Sanimir Resic and Barbara Törnquist-Plewa, 52–82. Lund: Nord Academic Press.
- Denning, Peter. 2005. „Wikipedia Risks”. *Communications of the ACM* 48 (12).
- Detelić, Mirjana. 2010. „Parry-Lord-Foley: And What Can We Do With Them”. *Serbian Studies Research* 1(1).
- Dushi, Arbnora. 2003. „The Albanian Oral Tradition in Kosova”. *Elore* 10 (1). Dostupno na: <<https://journal.fi/elore/article/view/78385/39284>> (Pristupljeno: 12. decembra 2022)
- Eriksen, T. H. 1993. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto.
- Foley, John Miles. 1998. “Individual Poet and Epic Tradition: Homer as Legendary Singer”. *Arethusa* 31 (2):149–178.
- Halili, Rigels. 2016. *Narod i njegove pesme*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Hobsbom, Erik i Terens Rejndžer. 2011. *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek.
- Ianero, Biagio et al. 2021. „Stigmergic electronic gates and networks”. *Journal of Computational Electronics* 20 (2), 2614–2621.
- Jenkins, Richard. 1997. *Rethinking Ethnicity*. London: Sage.
- Kilibarda, Novak. 2012. *Istorija crnogorske književnosti*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.
- Kolbitsch, Josef and Hermann A. Maurer. 2006. „The Transformation of the Web: How Emerging Communities Shape the Information We Consume”. *Journal of Universal Computer Science* 12(2): 187–213.
- Lih, Andrew. 2009. *The Wikipedia Revolution*. New York: Hyperion.
- Lord, Albert Bates. 1971. *The Singer of Tales*. New York: Atheneum.
- Lord, Albert Bates. 1991. *Epic Singers and Oral Tradition*. Ithaca: Cornell University Press.
- Martin, Brian. 2018. „Persistent Bias on Wikipedia: Methods and Responses”. *Social Science Computer Review* 36 (3): 379–388.
- Mušović, Ejup. 1989. *Stanovništvo sjeničkog i tutinskog kraja*. Beograd: Odeljenje za etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Neziri, Ujkan Zymer. 2021. „Lahutarët e Sanxhakut të Pazarit të Ri në Koleksionin e Millmen Perit në Universitetin e Harvardit”. Në *Lahutarët e Sanxhakut të Pazarit të Ri*, kryeredaktor Zymer Ujkan Neziri. Prishtina: Kosova për Sanxhakun, 187–207.
- Nikčević, Vojislav. 2005. „Pogled na jezik „Ženidba Smailagić Meha” Avda Međedovića”. *Almanah* 31–32: 329–340.
- Parry, Adam (ed). 1971. *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Oxford: Clarendon Press.

- Pavlović, Aleksandar. 2014. *Epika i politika*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Petar Ž. Petrović. 2010. *Raška: Antropogeografska istraživanja* (knjiga 2). Novi Pazar: Muzej Ras.
- Pipa, Arshi. 2017. „Rapsodë shqiptarë në serbokroatisht: Cikli epik i kreshnikëve”. *Tirana: Kens-Revistë e përvitshme kritike*, 25–79.
- Premović-Aleksić, Dragica. 2014. *Arheološka karta Novog Pazara, Tutina i Sjenice*. Novi Pazar: Muzej Ras.
- Ranković, Slavica. 2012. „Managing the „Boss”: Epistemic Violence, Resistance, and Negotiations in Milman Parry’s and Nikola Vujnović’s P pričanja with Salih Ugljanin”. *Oral Tradition* 27 (1): 5–66.
- Reagle, Joseph. 2010. *Good Faith Collaboration: The Culture of Wikipedia*. Boston: MIT Press.
- Suvajdžić, Boško. 2005. *Junaci i maske*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Škrijelj, Redžep. 2005. „Čuveni guslari na Pešteri”. *Almanah* 31–32: 149–180.
- Vanderdorpe, Christian. 2015. „Wikipedia and the Ecosystem of Knowledge”. *Scholarly and Research Communication* 6 (2).
- Zhang, Yuejiao. 2006. „Wiki means more: hyperreading in Wikipedia”. *Proceedings of the seventeenth conference on Hypertext and hypermedia*. ACM-Digital Library, 23–26.
- Zlatić, Vinko. 2011. „Knowledge Networks: The Case of Wikipedia”. In *Encyclopedia of Life Support Systems*, edited by Guido Caldarelli, 79–106. Oxford: Eolss Publishers.

Izvori

- „Avdo Međedović: Balkanski Homer”, proizvodnja Sandžak TV, 2011. godina, režija Sulejman Zatrić. <youtube.com>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Avdo Međedović: Bošnjaci u jedan tabor, tamo su bili sve Arnauti i Turkuše”. 2022. <sandzakdanas.rs>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Salih Uglja, Lahutar legendar i Peshterit”. 2016. <kosovapersanxhakun.org>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Salih Ugljanin govori o svom životu i raznim iskustvima”. <www.youtube.com>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Sinan Gudžević u CANU održao predavanje o Avdu Međedoviću. 2019. <pobjeda.me>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Intervju iz 1934. Novi Pazar – Alija Fijuljanin”. <youtube.org>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Ismet Azizi”. <sr.wikipedia.org>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Jovanovićeva poruka učenicima i studentima: Ne koristite hrvatsku Wikipediju!”. 2016. <index.hr>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Otkrio drevno znanje: 'Bošnjaci smo prve klase'”. <youtube.com>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Rahić: Ismet Azizi i njegova organizacija nanijeli ogromnu štetu bošnjačko-albanskim odnosima”. 2021. <sandzakdanas.rs>. Pristup: 9. decembra 2022.
- „Wikipedija na crnogorskom jeziku važan-projekat za promociju crnogorskog identiteta”. 2019. <https://www.antenam.net/drustvo/137577-> Pristup: 22. decembra 2022

bs.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralno_gledište. Pristup: 12. decembra 2022.
en.wikipedia.org/wiki/Milman_Parry. Pristup: 12. decembra 2022.
en.wikipedia.org/wiki/Reliability_of_Wikipedia. Pristup: 12. decembra 2022.
library.harvard.edu/collections/milman-parry-collection-oral-literature. Pristup: 12. decembra 2022.
sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bez_vlastitog_istraživanja. Pristup: 12. decembra 2022.
sq.wikipedia.org/wiki/Avdo_Megjedomiq>. Pristup: 20. decembra 2022.
sq.wikipedia.org/wiki/Trojet_Shqiptare. Pristup: 20. decembra 2022.
sr.wikipedia.org/sr/Разговор: Срби_муслимани>. Pristup: 9. decembra 2022.
sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост. Pristup: 13. decembra 2022.

Slaviša Raković
Independent researcher
slavisa.rakovic@gmail.com

*Wikipedia as a Battleground for
an Exclusive Ethnic Appropriation of Cultural Heritage:
Who Does Avdo Međedomić Belong to?*

Wikipedia, consisting of articles from various areas of knowledge, drawn from natural and social sciences as well as from different domains of culture, is one of the most widely read webpages. Although it does not pretend to be a location where ‘truth’ can be found, one of the principles of Wikipedia is the verifiability of information, i.e. editors have an obligation to reference their sources. Nevertheless, many Wikipedia texts of interest to different and often conflicting cultural groups show bias towards one interpretation of ‘truth’. This is not surprising, because Wikipedia is open for anyone to create content. It is also not surprising that Wikipedia has become a battleground of different narratives, given that it is one of the most popular pages on the Internet. Wikipedia texts in different languages on issues of the ethnic ‘ownership’ of certain segments of cultural heritage in the Balkans are interesting illustrations of this kind of struggle over dominant narratives. As a specific example in this text, I use Wikipedia resonances of the findings of Milman Parry, the Harvard classicist, from his journey to Yugoslavia in the 1930s. Parry, with the help of his student Albert Lord and local fixer Nikola Vujnović, interviewed many *guslars* from Herzegovina, Montenegro and Serbia, and recorded and wrote down their songs. Academic interpretations of the findings had a significant echo, both within academia and the wider public sphere, even back then, and it continues to this day. One of the ‘consequences’ of this echo nowadays concerns the exclusive ethnic-cultural appropriation of the *guslars* in the context of ethnic and geopolitical tensions in the Balkans. The availability of Parry and Lord’s

recorded material and transcripts on the Internet in the last couple of decades has contributed to the popularisation among a wider audience of the topic of the ethnic origin of the *guslars* the two academics spoke with. These tensions surrounding the issue of origin of certain *guslars* within academic and popular discourse have also penetrated Wikipedia. In this paper it is claimed that Wikipedia biographies of the most famous of Parry and Lord's *guslar* interlocutors reflect existing academic and popular discourses regarding the process of establishing the ethnic Self while distancing oneself from 'Others'. Specifically, an insight into the multilingual Wikipedia biography entries of Avdo Međedović, dubbed the *Homer of the Balkans*, shows how different *communities of memory*, through ethno-politically motivated citation strategies on Wikipedia, directly or indirectly deny one another cultural authenticity.

Key words: Wikipedia, *online ethnography*, oral heritage, Avdo Međedović

*Wikipedia en tant que territoire de lutte pour
une appropriation ethnique
exclusive du patrimoine culturel: À qui appartient Avdo Međedović?*

Wikipedia est une encyclopédie *on line* qui, bien qu'elle ne prétende pas à la « vérité », a l'obligation de référencer comme l'un des principes clés de rédaction des contenus. Cependant, de nombreux textes de Wikipedia ayant de l'intérêt pour des groupes culturels différents et souvent en conflit, démontrent le parti pris pour une certaine interprétation de la « vérité ». Cela ne surprend pas outre mesure parce que Wikipedia est ouverte à tous pour la rédaction des contenus. Aussi, étant donné qu'il s'agit d'une des pages les plus lues sur internet, il n'est pas surprenant que Wikipedia soit devenue un territoire de lutte entre les récits variés de domination. Dans les Balkans, les textes de Wikipedia en différentes langues concernant les questions de la propriété ethnique sur certains segments du patrimoine culturel de la région représentent un exemple intéressant de la lutte pour l'élaboration d'un récit dominant. Dans ce travail, par une analyse du texte et des références pour la biographie plurilingue d'Avdo Međedović le célèbre « Homère des Balkans » sur Wikipedia, l'on démontre comment les environnements textuels *on line* mais aussi *off line* contribuent au transfert des débats sur la « propriété » du patrimoine culturel sur Wikipedia par la création des contenus fondés sur des stratégies de citation motivées d'une manière ethnopolitique.

Mots clés: Wikipedia, ethnographie *on line*, héritage oral, Avdo Međedović

Primljeno / Received: 23.12.2022.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 30.03.2023.